אנא פראנקס

טאָגבוך

933.
47(492)
פרנ
1145943
1ע

אנא פראנקס
טאָגבוך

12 יוני 1942 — 1 אויגוסט 1944

פרנ 933.47(492)
פרנק, אנה
אנא פראנקס טאגבוך
[196-?]
262 ע'
AC1 1145943 000 001
114 594 306 605

מלוכה־פארלאג פאר ליטעראטור און קונסט
בוקארעשט

[illegible]
[illegible]

13 נוב' 1989

[illegible]
[illegible]

אוניברסיטת
תל־אביב
[illegible]

איבערגעזעצט פון ש. רובינגער
הילע: י. מאָלנאַר

933.47(492)
דרן
7145943

13 נוב' 1989

דאָס בוך איז דערשינען אין האָלענדיש מיטן טיטל „האַל אכטערהויס“,
קאָנטאַקט אמסטערדאַם.

אוניברסיטת
תל-אביב
ספרית סוראסקי

אנא פראנק

12. יולי. 1942.

איך האָף, אז איך וועל דיר אלץ קאָנען אָנפאַרטרויען, אזויווי איך האָב עס נאָך קיינמאָל נישט געקאָנט טון, און האָף, אז דו וועסט פאר מיר זיין א שטארקער אָנשפאר.

זונטיק, 14. יוני 1942.

פרייטיק האָב איך מיך אויפגעכאפט ארום 6 אזייגער. דאָס איז געווען פארשטענדלעך, ווייל ס'איז געווען מיין געבוירנטאָג. אָבער אזוי פרי האָב איך נישט געטאָרט אויפשטיין און איך האָב געמוזט צוימען מיין נייגיריקייט ביז דריי פערטל אויף זיבן. דאן האָב איך עס מער נישט געקאָנט אויסהאלטן. איך בין אריין אין עסצימער, וווּ דאָס מיך באגריסט זייער פריינטלעך. נאָך זיבן בין איך אריינגעגאנגען צו די עלטערן און דאן מיט זיי אין וווינצימער, כדי אָנצוקוקן מיינע מתנות און זיי אויספאקן. דיך, מיין טאָגבוך, האָב איך קודם געזען, און דאָס איז זיכער געווען די שענסטע מתנה. דאן האָב איך נאָך געהאט א בוקעט רויזן און צוויי רויטע בלומען. דאָס זענען געווען די ערשטע בלומען־גרוסן, אין יענעם טאָג האָב איך נאָך באקומען אסך בלומען. פון טאטע־מאמע האָב איך זייער אסך באקומען, און אויך מיינע פריינט האָבן מיך שטארק צעבאלעוועט. אזוי האָב איך באקומען צווישן אנדערן, די „קאמערא אָבסקורא“*, א געזעלשאפט־שפיל, אסך נאשערייען, שאָקאָלאד, א געדולד־שפיל, א בראָשע, די „האָלענדישע זאָגן און לעגענדן“ פון יאָזעף כוהן און נאָך א טייער ביכל, „דאיזיז פעריענרייזע אין די בערג“, און געלט. פאר דעם געלט האָב איך מיר דאן געקויפט די גריכישע און רוימישע העלדנזאָגן. פרימא!

---

* א זייער באקאנט בוך אין האָלאנד.

דאָן איז געקומען ליס מיך נעמען, און מיר זענען געגאַנגען אין שול אריין. בעת דעם איבערייס האָב איך צעטיילט צוקערלעך פאַר די לערערס און מיינע מיטשילערס* און דאַן האָבן מיר זיך גענומען צו דער ארבעט.

און איצט גענוג. איך פריי מיך שטאַרק וואָס איך האָב דיך מיין טאָגבוך!

מאָנטיק, 15. יוני 1942.

שבת נאָכמיטאָג האָב איך געפייערט מיין געבוירנטאָג. מיר האָבן געוויזן א פילם „דער לייכט־טורם־וועכטער" (מיט רין־טין־טין), וועלכער איז שטאַרק געפעלן מיינע חברטעס. מיר האָבן גע־טריבן אסך נאַרישקייטן און זיך שטאַרק געפרייט. ס'זענען געווען אסך יינגלעך און מיידלעך. מיין מאַמע וויל תמיד וויסן מיט וועמען איך וועל שפּעטער חתונה האָבן. איך מיין, אַז זי וואָלט זיך שטאַרק געוואונדערט, ווען זי ווייסט, אַז דאָס וועט זיין פּעטער וועסעל, ווייל איך מאַך מיך כלא ידע, ווען זי הויבט אָן דערפון רעדן. מיט ליס גאָסענס און סאַנע האויטמאַן בין איך שוין יאָרנלאַנג צוזאַמען, און זיי זענען ביז איצט געווען מיינע בעסטע חברטעס. אינצווישן האָב איך קענענגעלערנט אין יידישן ליציי יאָפּי וואַן דער וואַל. מיר זענען אסך אינאיינעם. און אַצינד איז זי מיין בעסטע חברטע. ליס גייט מיט אַן אַנדער מיידל, און סאַנע באַזוכט אַן אַנדערע שול און האָט דאָרט אירע חברטעס.

שבת, 20. יוני 1942.

א פּאָר טעג האָב איך גאָרנישט געשריבן, ווייל איך האָב קודם געוואָלט ערנסט איבערטראַכטן וועגן צוועק און זין פון א טאָגבוך. ס'איז אַן אייגנאַרטיק געפיל, וואָס איך וועל אַצינד פירן א טאָגבוך. נישט נאָר דערפאַר ווייל איך האָב נאָך קיינמאָל נישט „געשריבן". איך שטעל מיר פאָר, אַז שפּעטער וועל נישט איך און נישט עמיצער אַנדערש האָבן קיין אינטערעס פאַר די האַרצ־זאַכן פון א דרייצן יעריק שול־מיידל. אָבער אייגנטלעך איז דאָס נישט וויכטיק. איך האָב חשק צום שרייבן און וויל קודם כל מיר גוט אַראָפּרעדן פונעם האַרצן.

*אַזוי איז דער מנהג אין האָלאַנד ביי א געבוירנטאָג.

„פאַפּיר איז געדולדיקער ווי מענטשן“. אזוי האָב איך אָפּט געטראַכט, ווען איך פלעג אין מיינע ליכט=מעלאַנכאָלישע טעג שטיצן דעם קאָפּ אין מיינע הענט און נישט וויסן וואָס אָנצוהייבן. אָט האָב איך געוואָלט בלייבן אינדערהיים, דאַן ווידער אַוועקגיין, און מייסטנס בין איך געבליבן אויף דעם זעלבן אָרט זיצן און ווייטער געגריבלט. יאָ, פאַפּיר איז געדולדיק! איך האָב נישט ברעה אמאָל עמיצן צו ווייזן דאָס געבונדענע העפט מיט דעם הויכקלינגענדיקן נאָמען טאָגבוך, סיידן דאָס וועט שוין זיין ד ע ר פריינט אָדער ד י חברטע, אנדערע אינטערעסירט עס, ווייזט אויס, נישט. און אָט בין איך צוגעקומען צו דעם פונקט, ארום וועלכן ס׳דרייט זיך די גאַנצע טאָגבוך=אידייע: איך האָב נישט קיין חברטע! דאָס וויל איך אָבער בעסער דערקלערן, ווייל קיינער פאַרשטייט נישט, אז א דרייצניעריק מיידל פילט זיך אזוי אליין. דאָס איז אויך א מערקווירדיקע זאַך. איך האָב ליבע, גוטע עלטערן, איך האָב א שוועסטער פון 16 יאָר און ארום און ארום מין הסתם א 30 באַקענטע אָדער וואָס מען רופט פריינט. איך האָב א גאַנצע מחנה פאַרערערס, וועלכע לייענען מיר אַלץ אַראָפּ פון די אויגן און אפילו בעת די לעקציעס אָפּערירן זיי אזוי לאַנג מיטן טאַשן=שפּיגעלע, ביז זיי כאַפּן אויף מיינס א שמייכעלע. איך האָב קרובים, האַרציקע מומעס און פעטערס, א שיינע היים, און אייגנטלעך פעלט מיר גאָרנישט א חוץ, די חברטע! מיט קיינעם פון מיינע פיל באַקענטע קאָן איך נישט עפּעס אַנדערש טון ווי שטיפן אָדער רעדן וועגן טאָגטעגלעכע ענינים. ס׳איז מיר אָבער נישט מעגלעך זיך דורכצורעדן, און איך בלייב ווי פאַרשלאָסן. אפשר בין איך שולדיק אין דעם מאַנגל אין צוטרוי, אָבער אזוי איז דאָס שוין און ס׳איז א שאָד, וואָס איך קאָן דאָס ווידער נישט גובר זיין.

דערפאַר, שרייב איך דאָס טאָגבוך. און כדי צו שטייגערן אין מיין פאַנטאַזיע די אידייע פון דער לאַנג אויסגעבענקטער חברטע, וויל איך נישט, ווי א יעדער אַנדערער, אריינשרייבן אין מיין טאָגבוך נאָר פאַקטן, נאָר דאָס טאָגבוך אליין וועט זיין מיין חברטע, און די חברטע הייסט: קיטי!

קיינער וואָלט נישט געקאָנט פאַרשטיין מיין אונטערהאַלטונג מיט קיטין, ווען איך פאַל אריין סתם אזוי, דעריבער וויל איך דערציילן מיין לעבנס=געשיכטע, כאָטש איך טו עס זייער אומגערן.

ווען מיינע עלטערן האָבן חתונה געהאַט, איז דער טאַטע אַלט געווען 36 יאָר און מיין מאַמע 25 יאָר. מיין שוועסטער מאַרגאָ איז געבוירן אין 1926־טן יאָר אין פראַנקפורט ביים מיין, דעם 12־טן יוני 1929 בין איך נאָכגעקומען. אַלס יידן האָבן מיר אין 1933־טן יאָר עמיגרירט קיין האָלאַנד, ווו מיין טאַטע איז געוואָרן דירעקטאָר ביי דער טראַווים אַקציען געזעלשאַפט. די דאָזיקע פירמע האָט געאַרבעט אין ענגער פאַרבינדונג מיט דער פירמע קאָלען עט קאָמפּ. אין דער זעלבער געביידע.

אונדזער לעבן איז פאַרלאָפן מיט די געוויינטלעכע אויפרע־גונגען, ווייל די היטלערישע געזעצן האָבן נישט געשאָנעוועט אונדזערע קרובים וואָס זענען געבליבן אין דייטשלאַנד. נאָכן פּאָגראָם פון 1938 זענען ביידע ברידער פון מיין מאַמען אַנטלאָפן קיין אַמעריקע. מיין באָבע איז געקומען צו אונדז. זי איז דעמאָלט אַלט געווען 73 יאָר. נאָך 1940 האָבן אָנגעהויבן די שלעכטע צייטן. קודם איז געקומען די מלחמה, דאַן די קאַפּיטולאַציע, דאַן זענען אַריין די דייטשן קיין האָלאַנד. און אַזוי האָט אָנגעהויבן די ביטערע צייט. איינס נאָכן אַנדערן זענען געקומען די דיקטאַטאָ־רישע געזעצן, און באַזונדערס פאַר יידן איז געוואָרן זייער שלעכט. זיי האָבן געמוזט טראָגן דעם מגן־דוד, זיי האָבן געמוזט אוועק־געבן זייערע ביציקלעטן, זיי האָבן מער נישט געטאָרט פאָרן מיטן טראַמוויי, פון אויטאָס איז שוין אָפּגערעדט. יידן האָבן געמעגט איינקויפן נאָר צווישן 3 און 5 אַזייגער — און אויך דעמאָלט נאָר אין יידישע געוועלבער. נאָך 8 אַזייגער אין אָוונט האָבן זיי זיך מער נישט געטאָרט געפינען אויף דער גאַס און נאָך דער צייט אויך נישט אין גאָרטן אָדער אויפן באַלקאָן. יידן האָבן נישט געטאָרט גיין אין טעאַטער אָדער אין קינאָ אָדער אין אַנ־דערע פאַרווייַלונגס־ערטער. זיי האָבן אויך נישט געטאָרט שווימען, שפּילן טעניס און האָקעי, און קיין שום ספּאָרט נישט טרייבן. יידן האָבן נישט געטאָרט גיין אויף אַ באַזוך צו קריסטן. יידישע קינדער מוזן באַזוכן יידישע שולן. און אַזוי איז געקומען איין באַגרענעצונג נאָך דער אַנדערער. אונטער דעם דרוק איז פון איצט אָן געשטאַנען אונדזער גאַנץ לעבן. יאָפּי זאָגט תמיד: „איך האָב מורא אַז וואָס איך זאָל נישט טון איז פאַרבאָטן".

אין חודש יאַנואַר דאָס יאָר איז געשטאָרבן די באָבע. קיינער ווייסט נישט וויאַזוי איך האָב' זי ליב געהאַט און וויאַזוי זי פעלט מיר. שוין אין 1934 בין איך אַריין אין קינדערגאָרטן פון דער מאָנטעסאָרי־שול און דאַן שפּעטער מאַקע אין דער שול געבליבן. אין לעצטן יאָר האָב איך געהאַט אַלס לערערן, די דירעקטאָרן

פון דער שול. פרוי ק. צום סוף פונעם יאָר האָבן מיר זיך אויף א רירנדיקן אופן געזעגנט און מיר האָבןביידע געוויינט מיט הייסע טרערן. מארגאָ און איך זענען דאן געגאנגען — זינט 1941 — אין דער יידישער שול (ליציי), זי אין פערטן, איך אין ערשטן קלאס.

אונדז פיר גייט עס ווייטער גוט, און אזוי בין איך צוגעקומען ביז צו דער קעגנווארט, צום היינטיקן טאָג.

שבת, 20. יוני 1942.

ליבע קיטי!

איך וויל טאקע שוין אָנהייבן. ס'איז אזוי פיין רויק. טאטע־מאמע זענען אוועקגעגאנגען און מארגאָ איז געגאנגען צו א חברטע שפילן פינג־פּאָנג. אין דער לעצטער צייט שפיל איך אויך גערן. אזויווי מיר, פינג־פּאָנג־שפּילער עסן זייער גערן, באזונדערס זומער, געפרוירנס, ענדיקט זיך געוויינטלעך דער שפּיל מיט אן אויספלוג אין איינער פון די קאָנדיטאָרייען, וואָס זענען צוגעגנגלעך פאר יידן: „דעלפי" אָדער „אָאזע". מיר מאכן זיך נישט קיין זאָרגן, צי מיר האָבן אסך אָדער ווייניק אין טעשל. דאָרט איז תמיד אזוי פול, אז מיר טרעפן שטענדיק צווישן דעם גרויסן עולם, הערן פון אונדזער באקענטן־קרייז אָדער פארערערס, און אזויפיל געפרוירנס וויפל ס'ווערט אונדז אָנגעבאָטן, קאָנען מיר אפילו אין א וואָך נישט פארצערן.

איך שטעל מיר פאָר אז די חידושט זיך, וואָס כאָטש איך בין נאָך אזוי יונג, רעד איך פון פארערערס. ליידער איז דאָס ביי אונדז אין שול אומפארמיידלעך. אז איינער פון די יינגלעך פרעגט נאָר צי ער מעג מיט מיר אהיימפאָרן אויפן ביציקלעט, קאָן איך זיכער זיין, אז דאָס יינגל וועט זיך אין מיר פלוצלינג פארליבן ביז איבער די אויערן, און וועט די גאנצע וואָך נישט אראָפּנעמען אן אויג פון מיר. נאָך א שטיקל צייט פארגייט דאָס ווידער, באזונדערס, ווייל איך זע איבערהויפּט נישט די פארליבטע בליקן און פאָר מיר ווייטער מיט פארגעניגן. ווען ער כאפּט איבער די מאָס, פענדל איך אביסל מיטן ביציקלעט, מיין טאש פאלט אראָפּ, און צוליב העפלעכקייט מוז דער יונגערמאן אראָפּגיין. ביז ער דערלאנגט מיר דעם טאש האָט ער זיך ווידער באַרויקט. דאָס זענען נאָך די אומשולדיקסטע, אָבער ס'זענען דאָ אזעלכע, וואָס דערלאנגען א קוש אין דער האנט און ווערן נאָך צודרינגלעכער.

אָבער ביי מיר האָבן זיי אָנגעטראָפן אויף א פאלשן אדרעס. איך גיי אראָפּ און דערקלער, אז איך פארציכטע אויף אזא מין געזעלשאפט, אָדער איך בין אזוי צו זאָגן באליידיקט און שיק זיי גלאט אהיים.

אָט אזוי, איז אוועקגעשטעלט דער גרונטשטיין פאר אונדזער פריינטשאפט, קיטי! ביז מאָרגן!

דיין אנא.

זונטיק, 21. יוני 1942.

ליבע קיטי!

אונדזער גאנצער קלאס פיבערט: די לערער־קאָנפערענץ שטייט פאר דער טיר. א האלבער קלאס גייט אין א געוועט, ווער ס'וועט אריבער דעם קלאס און ווער נישט. מיפּ דע יונג און איך פּלאצן פאר געלעכטער איבער אונדזערע שכנים, וואָס האָבן שוין פארוועט זייער גאנץ טאשנגעלט. „דו גייסט דורך, דו נישט, יאָ, ניין...“ פון פארטאָג ביז שפּעט אין אָוונט גייט עס אזוי. נישט מיפּס בעטנדיקע בליקן, נישט מיינע ענערגישע פּרוּוון פון דערציונג קאָנען נישט בארויקן די צוויי חברה־לייט. ווען מ'פרעגט מיך, וואָלט דער האלבער קלאס געדארפט בלייבן רעפּעטענטן. אזעלכע פּוילאקעס זענען דאָס. לערערס זענען שטארק צעדרייטע מענטשן, אָבער אפשר זענען זיי אמאָל אויך צעדרייט אין גוטן זין.

בכלל פארשטיי איך מיך גוט מיט אלע לערערס און לערערנס. אינגאנצן זענען עס ניין, זיבן מענער און צוויי פרויען. דער קעפּלער דער אלטער מאטעמאטיק־לערער, איז געווען א שטיק צייט ברוגז אויף מיר, ווייל איך פּלאַפּל אזוי פיל. ער האָט מיך עטלעכע מאָל געוואָרנט, ביז ער האָט מיר דערלאנגט א שטראָפארבעט. איך האָב געדארפט שרייבן אן אויפזאץ מיט דער טעמע „א פּלאפּלערן“. הם, א פּלאפּלערן! וואָס קאָן מען שוין שרייבן? אָבער וועגן דעם האָב איך מיר נישט געמאכט קיין זאָרגן. איך האָב אריינגעלייגט מיין אויפגאבנהעפט אין טאש און האָב געפּרוּווט האלטן דאָס מויל. ווען איך בין אין אָוונט פארטיק געוואָרן מיט מיינע שול־אויפגאבן, האָב איך מיך ווידער דערמאנט אין מיין אויפזאץ. איך האָב אביסל געגריזשעט מיין פולפעדער און האָב

געטראכט וועגן דער טעמע. סתם עפּעס אָנשרייבן און ווי ווייט מעגלעך שיטערער, קאָן יעדער. אָבער די חכמה איז צו געפונען א ממשותדיקן באווייז פאר דער נויטווענדיקייט, אז מען מוז פּלאַפּלען. איך האָב געטראכט און געטראכט. פּלוצלינג איז מיר איינגעפאלן, איך האָב אָנגעשריבן די אויפגעגעבענע דריי זייטן נאָכאַנאנד גיך און פול, און ס'איז מיר געלונגען. אלס ארגומענט האָב איך אָנגעגעבן, אז רעדן אסך איז א ווייבערישער ענין און אז איך וועל מיך באמיען צו מעסיקן, אָבער אז מיין מאמע רעדט אויך אזויפיל ווי איך, און אז קעגן געירשנטע אייגנשאפטן קאָן מען צום באדויערן ווייניק אויפטון.

הער קעפּלער האָט געלאכט פון מיינע אויפקלערונגען. און ווען איך האָב אין דער קומענדיקער שעה ווידער געפּלאַפּלט, האָט ער מיר דערלאנגט א צווייטע שטראָפארבעט: „די אומפארבעסערלעכע פּלאַפּלערן". אויך דאָס האָב איך אָנגעשריבן און האָב מיך צוויי שעה צייט אויסגעצייכנט אויפגעפירט. אין דער דריטער שעה האָב איך אים ווידער ארויסגעבראכט פון די כלים: אנא, אלס שטראָפארבעט פארן פּלאַפּלען אן אויפזאץ: „קווא, קווא, פריילן פּלאַפּלערן". דער קלאס האָט געהילכט פון געלעכטער. איך האָב מיטגעלאכט, כאָטש מיין דערפינדונגס-גייסט אויף דעם געביט פון פּלאַפּל-אויפזאצן איז געווען אויסגעשעפּט. איך מוז עפּעס נייעס, עפּעס אָריגינעלס אויסגעפונען. מיין חברטע סאָנע, א פּולקומענע דיכטערן, האָט מיר געראָטן, צו מאכן פערזן, און צוגעזאָגט איר הילף. איך בין געווען באגייסטערט. קעפּלער האָט געוואָלט פון מיר שפּעטן, דערפאר האָב איך מיר פארגענומען פון אים חוזק צו מאכן.

דאָס ליד איז געווען א גרויסער דערפאָלג. ס'איז געווען די רייד פון א מאמע-קאטשקע און א „פאָטער-שוואן" מיט דריי קליינע קאטשקעלעך, וואָס דער פאָטער האָט זיי פאר צופיל פּלאַפּלען אזוי לאנג געביסן ביז ער האָט זיי דערהרגעט. צום גליק האָט קעפּלער פארשטאנען דעם וויץ און האָט געלייענט דאָס ליד מיט דערקלערונגען אין אונדזער און אין די אנדערע קלאסן. פון דעמלט אָן מעג איך רעדן וויפל מיין הארץ גלוסט און באקום נישט קיין שטראָפארבעטן. קעפּלער וויצלט זיך נאָר וועגן דעם.

דיין אנא.

מיטוואָך, 24. יוני 1942.

ליבע קיטי!

ס'איז גליענדיק הייס. יעדער סאָפּעט און שוויצט, און אין אזא היץ מוז איך יעדן וועג גיין צופוס. איצט האָב איך ערשט איינגעזען ווי אָנגענעם ס'איז דער טראמוויי, באזונדערס די אָפענע וואגאָנען. אָבער דאָס פארגעניגן איז נישט מער פאר אונדז יידן. נעכטן האָב איך געמוזט גיין מיטאָגצייט צום ציינדאָקטער אין יאן לויקען סטראט. דאָס איז א היבשער וועג פון אונדזער שול, וואָס איז ביים שטאָט=גאָרטן. נאָכמיטאָג בין איך שיער נישט אנטשלאָפן געוואָרן בעת דעם אונטעריכט. ס'איז נאָך גוט, וואָס די מענטשן זענען אזוי לייטיש און גיבן איינעם אליין עפּעס צו טרינקען. די שוועסטער ביים ציינדאָקטער האָט פאר אונדז פארשטענדעניש.

נאָר מיט איין זאך מעגן יידן נאָך פאָרן: מיטן פּראָם. ביי דער יוסף=ישראלקאדע ליגט א קליינע לאָדקע, און אויף אונדזער ביטע האָט אונדז דער שיפער תיכף מיטגענומען צום אנדערן ברעג. די האָלענדער זענען זיכער נישט שולדיק, וואָס ס'גייט אונדז יידן אזוי שלעכט. ווען איך וואָלט נאָר נישט געדארפט גיין אין שול אריין! אין די פּסח=פעריען האָט מען מיין ביציקלעט אוועקגעגנבעט, און דער טאטע האָט דער מאמעס ביציקלעט באהאלטן ביי באקענטע. אָבער צום גליק דערנענטערן זיך די פעריען, נאָך איין וואָך און איך בין עס איבערגעקומען.

נעכטן נאָכמיטאָג האָט מיט מיר פּאסירט א פיינע זאך. ווען איך בין פארבייגעגאנגען, ווו איך פלעג געוויינטלעך אוועקשטעלן מיין ביציקלעט, האָט מיך עמיצער גערופן. איך האָב מיך אויסגעדרייט און האָב געזען הינטער מיר שטיין א סימפּאטיש יינגל, וועלכן איך האָב פאָריקן אָוונט געטראָפן ביי מיין שול=חברטע עווא. ער האָט זיך פאָרגעשטעלט אביסל שעמעוודיק: הארי גאָלד=בערג. איך בין געווען אביסל דערשטוינט און האָב נישט געוווסט וואָס ער וויל אייגנטלעך. דאָס האָט זיך אָבער גיך ארויסגעוויזן. ער האָט מיך געוואָלט באגלייטן אין שול אריין. „אויב דו גייסט דעם זעלבן וועג, זאָל זיין", האָב איך געענטפערט און אזוי זענען מיר אינאיינעם געגאנגען. הארי איז שוין אלט 16 יאָר און קאָן

שיין דערציילן וועגן פארשידענע זאכן. היינט אינדערפרי האָט ער ווידער אויף מיר געווארט און אזוי וועט עס שוין פון היינט אָן זיין.

דיין אנא.

דינסטיק, 30. יוני 1942.

ליבע קיטי!

ביז היינט האָב איך באמת קיין צייט נישט געהאט דיר ווידער צו שרייבן. דאָנערשטיק בין איך דעם גאנצן נאָכמיטאָג געווען ביי באַקענטע, פרייטיק האָבן מיר געהאט געסט, און אזוי איז דאָס געגאנגען ביז היינט. האַרי און איך האָבן זיך אין משך פון דער וואָך גוט באקענט. ער האָט מיר פון זיך אסך דערציילט. ער איז אליין געקומען אהער קיין האָלאנד צו זיין זיידע און באָבע, זיינע עלטערן זענען אין בעלגיע.

האַרי איז ביז אצינד געגאנגען מיט א מיידל, פאַני. איך קען זי פאר א שטילע און לאנגווייליקע. זינט האַרי האָט זיך מיט מיר באקענט האָט ער אנטדעקט, אז לעבן פאַנין ווערט ער כמעט אנטשלאָפן. איך בין פאר אים א מין באַלעבונגס-מיטל. א מענטש קאָן קיינמאָל נישט וויסן צוואָס ער קאָן נאָך דינען.

שבת האָט יאָפּי ביי מיר גענעכטיקט. אָבער זונטיק נאָכמיטאָג איז זי געווען ביי ליס און איך האָב מיך שרעקלעך געגודיעט. ארום 6 אויפדערנאכט האָט האַרי געדאַרפט צו מיר קומען. אזייגער האָט ער אָנגעקלונגען: — דאָ איז האַרי גאָלדבערג. קאָן איך רעדן מיט אנאַן?

— יאָ, דאָ איז אנא.

— א גוטן אָוונט אנא. וואָס מאכסטו?

— א דאנק, גוט.

— צום באַדויערן קאָן איך היינט אין אָוונט נישט קומען. אָבער איך וואָלט גערן מיט דיר געוואָלט רעדן. קאָנסטו אין א צען מינוט אראָפּקומען?

— יאָ, גוט, דערווייל א גוטן.

איך האָב מיך תיכף איבערגעטון און אביסל צוגעקעמט. דאַן בין איך געשטאנען נערוועז ביים פענצטער. ענדלעך איז ער אָנגעקומען. וואונדער איבער וואונדער. איך בין נישט תיכף אראָפּגעלאָפן די טרעפּ, נאָר איך האָב רויק געווארט, ביז ער האָט געקלונגען.

דאן בין איך אראָפּגעגאנגען, און ער איז תיכּף ארוים מיטן לשון.

— הער נאָר, מיין באָבע האלט, אז דו ביסט נאָך צו יונג פאר מיר. זי מיינט אז איך דארף גיין צו די לאָורס. זי ווייזט אוודאי אז איך וויל מער נישט גיין מיט פאניִן.

— או ווא, האָט איר אייך אפשר געקריגט?

— ניין, פארקערט, אָבער איך האָב פאניִן געזאָגט, אז מיר פּאסן נישט איינער צום אנדערן און אז דערפאר וואָלט איך נישט געוואָלט אזוי אָפט מיט איר זיך באגעגענען. זי מעג ווייטער צו אונדז קומען און איך צו זיי. א חוץ דעם האָב איך געמיינט אז פאני גייט אויך מיט אנדערע יינגלעך. אָבער דאָס איז נישט אמת געווען. מיין פעטער האָט געזאָגט, אז איך מוז מיך ביי איר אנטשולדיקן. אָבער איך האָב נישט געוואָלט. און דערפאר האָב איך ליבער געמאכט א סוף. מיין באָבע וויל, אז איך זאָל ווייטער גיין צו פאניִן און נישט צו דיר, אָבער איך טראכט אפילו נישט דערפון. אלטע מענטשן האָבן צומאָל אלטמאָדישע אידייען. איך דארף מיך נישט ריכטן לויט זיי. איך בין טאקע אָנגעוויזן אויף מיין באָבע, אָבער אין א געווימן זין איז זי אויך אויף מיר אָנגעוויזן. מיטוואָך בין איך פריי און די באָבע מיטן זיידן מיינען אז איך גיי צו דער לעקציע פון האָלץ־שניצעריי. אָבער אנשטאָט דעם בין איך שטענדיק געגאנגען אין ציוניסטישן פאריין. מיר זענען נישט קיין ציוניסטן, אָבער ס'האָט מיך אינטערעסירט, עפּעס דערפון צו וויסן. אין דער לעצטער צייט איז מיר דאָרט נישט געפעלן געוואָרן. און איך האָב מער נישט געוואָלט גיין אהין. דערפאר קאָן איך מיטוואָך, שבת נאָכמיטאָג און אויפדער־נאכט און זונטיק נאָכמיטאָג זיין מיט דיר, און אפשר נאָך אָפטער.

— אויב דיינע זיידע און באָבע ווילן דאָס אָבער נישט, דארפסטו עס נישט טון הינטער זייערע פּלייצעס, הארי!

— צו ליבע קאָן מען נישט צווינגען!

מיר זענען פארבייגעגאנגען ביי דער בוכהאנדלונג. דאָ איז געשטאנען פּעטער וועסל מיט אנדערע צוויי יינגלעך. דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל וואָס איך האָב אים ווידער געזען, און איך האָב מיך שרעקלעך געפרייט. הארי און איך האָבן אביסל ארומשפּאצירט.

און צום סוף האָבן מיר זיך צונויפגערעדט, אז קומענדיקן אָוונט פינף מינוט פאר זיבן זאָל איך אים אָפּווארטן ביי זיין טיר.

דיין אנא.

פרייטיק, 3. יולי 1942.

ליבע קיטי!

נעכטן איז הארי געווען ביי אונדז, כדי מיינע עלטערן זאָלן זיך מיט אים באקענען. איך האָב געבראַכט טאָרט, זיסווארג און קיכלעך. דערצו איז געווען טיי. הארי און איך האָבן נישט געהאַט קיין חשק צו בלייבן אינדערהיים. מיר זענען געגאַנגען שפּאַצירן און ס׳איז געווען 10 מינוט נאָך 8 ווען ער האָט מיך אהיים געבראַכט. דער טאַטע איז געווען זייער ברוגז וואָס איך בין אזוי שפּעט געקומען. ס׳איז זייער געפערלעך פאר יידן צו זיין אויף דער גאס נאָך אכט אזייגער אין אָוונט, און איך האָב צוגעזאָגט, אז פון איצט און ווייטער וועל איך פּונקט 10 מינוט פאר 8 זיין אינדערהיים.

אויף מאָרגן בין איך פארבעטן צו הארין. מיין חברטע יאָפּי רייצט זיך מיט מיר תמיד. איך בין גאָרנישט פארליבט. איך מעג דאָך האָבן פריינט. ס׳ארט אויך קיינעם נישט וואָס איך האָב א פריינט אָדער — ווי די מאמע זאָגט — א קאוואליר. עווא האָט מיר דערציילט, אז הארי איז אנומלט ביי מיר געווען און אז זי האָט אים געפרעגט: „ווער איז הארציקער, פאני אָדער אנא?“ האָט ער געענטפערט: „דאָס גייט דיך גאָרנישט אָן“. זיי האָבן מער דערפון נישט גערעדט, אָבער ווען ער איז אוועקגעגאַנגען, האָט ער געזאָגט: „אוודאי אנא — אָבער דו דארפסט דערפון נישט רעדן“. און שוין איז ער געווען אינדרויסן.

איך באמערק אז הארי איז זייער פארליבט אין מיר, און איך געפון אז ס׳איז זייער פיין. מארגאָ וואָלט געזאָגט: „א ווילער בחור“. איך האַלט אויך אזוי און אפשר גאָר מער. די מאמע איז אויך אנטציקט פון אים. „א שיין יינגל, זייער לייטיש און גוט דערצויגן“. איך בין זייער צופרידן וואָס הארי געפעלט אזוי גוט דער גאנצער משפּחה, און ער האַלט אויך, אז אלע זענען הארציק. נאָר מיינע חברטעס, האַלט ער, זענען קינדיש, און דאָ האָט ער רעכט.

דיין אנא.

זונטיק, 5. יולי 1942.

פרייטיק איז געווען א שולפייער. ס'איז אלץ געווען זייער געלונגען. מיין צייגעניש איז גאָרנישט שלעכט. איך האָב איין 5־ער פאר אלגעברע, צוויי 6־ער, ווייטער לויטער 7־ער און צוויי 8־ער.* אינדערהיים איז מען געווען זייער צופרידן. מיינע עלטערן זענען אין דעם ענין נישט ווי אנדערע. זיי לייגן נישט אזא גרויסן ווערט אויף גוטע אָדער שלעכטע נאָטן און האלטן פאר וויכטיקער, אז איך זאָל מיך „לייטיש" אויפירן און זיין געזונט און פרייער. אויב דאָס אלץ איז פאראן, מיינען זיי, קומט דאָס אנדערע פון זיך. איך וואָלט אָבער גערן געוואָלט זיין אן אמת גוטע שילערן. מיך האָט מען מיט א באדינג ארייננגענומען אין ליציי, ווייל מיר פעלט נאָך דער לעצטער קלאס פון דער מאָנטעסאָרי־שול. אָבער ווען אלע יידישע קינדער האָבן געמוזט גיין אין יידישע שולן, האָט דער דירעקטאָר מיך און ליס, נאָך לאנגע אונטערהאנדלונגען, מיט א באדינג אויפגענומען. איך וויל אים אוודאי נישט אנטוישן. מיין שוועסטער מארגאָ האָט אויך איר צייגעניש באקומען, אויסגעצייכנט ווי תמיד. ווען ס'איז פאראן „Cum Laude" וואָלט זי אריבערגעגאנגען אין העכערן קלאס מיט אן אויסגעצייכנט, אזא גוט קעפעלע! זינט דער טאטע קאָן אין דער לעצטער צייט נישט מער גיין אין געשעפט זיצט ער אסך אינדערהיים. דאָס מוז זיין שרעקלעך, זיך פלוצים איבעריק צו פילן. הער קאָפהויס האָט איבערגענומען די „טראוויס" און הער קראלער די פירמע קאָלען עט קאָמפּ., צו וועלכער מיין טאטע איז אויך א שותף. ווען מיר זענען צוריק מיט עטלעכע טעג געגאנגען שפאצירן, האָט דער טאטע מיט מיר גערעדט וועגן „אויסבאהאלטן זיך". ער האָט געזאָגט אז ס'וועט אונדז שווער זיין צו לעבן אזוי אָפּגעשניטן פון דער וועלט. איך האָב געפרעגט פארוואָס ער רעדט דערפון. — דו ווייסט, האָט ער געזאָגט, אז שוין מער ווי א יאָר צייט טראָגן מיר אריבער אונדזערע קליידער, מעבל און לעבנסמיטל צו אנדערע מענטשן. מיר ווילן נישט אונדזער האָב און גוטס איבערלאָזן די דייטשן, אָבער נאָך וויניקער ווילן מ י ר ארייננפאלן אין זייערע הענט. דערפאר וועלן מיר אליין אוועקגיין און נישט וואַרטן, ב ו זיי וועלן אונדז קומען נעמען.

מיך האָט געשראָקן מיין טאטנס ערנסט פנים. — יאָ, ווען טאטע?

---

* צען איז די בעסטע נאָטע.

— וועגן דעם מאַך דיר נישט קיין זאָרגן, קינד. דאָס וועסטו נאָך צו דער צייט געוויר ווערן. געניס נאָך דיין פרייהייט, אַזוי לאַנג ס׳איז מעגלעך. דאָס איז געווען אַלץ. איי, הלוואַי וואָלט דער טאָג נאָך ווייט געווען!

דיין אַנאַ.

מיטוואָך, 8. יולי 1942.

ליבע קיטי!

מיך דאַכט זיך אַז פון זונטיק אינדערפרי ביז הייַנט זענען פאַרגאַנגען יאָרן. ס׳איז אומענדלעך אַסך געשען, ס׳זעט אויס, ווי די ערד וואָלט זיך פאַרוואַנדלט! אָבער, קיטי, איך לעב נאָך, און דאָס איז די הויפּטזאַך, זאָגט דער טאַטע. יאָ, איך לעב נאָך, פרעג מיך נאָר נישט, וויאַזוי. מין הסתם פאַרשטייסטו מיך הייַנט שוין גאָרנישט. דעריבער וועל איך דיר קודם דערציילן, וואָס ס׳איז געשען פון זונטיק אָן.

אַרום דריי אַזייגער (האַרי איז נאָר־וואָס אַוועקגעגאַנגען און האָט געוואָלט שפּעטער ווידער קומען) האָט עס געקלונגען. איך האָב גאָרנישט געהערט. ווייל איך בין מיר פויל און געמיטלעך געלעגן אין ליגשטול און געלייענט. מאַרגאָ איז גאַנץ אויפגערעגט צוגעקומען צו דער טיר. — אַנאַ, פאַרן טאַטן איז געקומען אַ צעטל פון דער ס. ס., האָט זי געשעפּטשעט, די מאַמע איז שוין געלאָפן צו הער וואַן דאַן. איך האָב מיך שטאַרק דערשראָקן. אַ צעטל... יעדער ווייסט וואָס דאָס באַטייט: קאָנצענטראַציע-לאַגער... איינזאַמע קעמערלעך האָב איך געזען פאַר מיינע אויגן, און אַהין זאָלן מיר לאָזן גיין דעם טאַטן! — ער גייט זעלבסטפאַרשטענדלעך נישט, האָט מאַרגאָ מיט זיכערקייט געזאָגט, ווען מיר זענען איינעם געזעסן אין ווינצימער, כדי צו וואַרטן אויף דער מאַמען. — די מאַמע איז געגאַנגען צו די וואַן דאַנס, כדי איבערצורייידן, צי מיר זאָלן שוין מאָרגן פאַרשווינדן. די וואַן דאַנס גייען מיט, אַזוי וועלן מיר זיין 7! ס׳איז געווען גאַנץ שטיל. מיר האָבן מער נישט געקאָנט רעדן. דער געדאַנק וועגן טאַטן, וועלכער האָט, נישט אַנענדיק פון גאָרנישט, באַזוכט זיינע אַלטיטשקע אין יידישן מושב זקנים, דאָס וואַרטן אויף דער מאַמען, די היץ, די שפּאַנונג... מיר זענען אינגאַנצן פאַרשטומט געוואָרן.

פּלוצלינג האָט עס געקלונגען. — דאָס איז האַרי, האָב איך געזאָגט. — נישט עפענען, האָט מיך מאַרגאָ צוריקגעהאַלטן, אָבער

ס'איז געווען איבעריק. מיר האָבן געהערט די מאמע און הער וואן דאן רעדן מיט האריז. ווען ער איז אוועק, זענען זיי אריינגעקומען און האָבן פארשלאָסן די טיר הינטער זיך. ביי יעדן קלונג האָט מארגאָ אָדער איך געמוזט אראָפּגיין גאנץ שטיל צו זען, צי ס'איז נישט דער טאטע. ווייטער האָט קיינער נישט געטאָרט אריינקומען. מיר זענען ביידע ארויסגעשיקט געוואָרן פונעם צימער. וואן דאן האָט געוואָלט רעדן מיט דער מאמען אליין. ווען מיר האָבן געווארט ביי אונדז אין צימער, האָט מיר מארגאָ דערציילט, אז דאָס צעטעלע איז נישט פארן טאטן, נאָר פאר איר. איך האָב מיך ווידער דערשראָקן און האָב אָנגעהויבן ביטער צו וויינען. מארגאָ איז אלט 16 יאָר. ווילן זיי אזעלכע מיידלעך ווי מארגאָ אליין פארשיקן!? מיר וועלן זי נישט אוועקלאָזן. די מאמע האָט עס געזאָגט, און דאָס האָט אויך געמיינט דער טאטע, ווען ער האָט מיט מיר גערעדט וועגן זיך אויסבאהאלטן.

אויסבאהאלטן! ווו וועלן מיר זיך אויסבאהאלטן? אין שטאָט, אין דאָרף, אין עפּעס א געביידע, אין א הייזקע, ווען, וויאזוי, ווו? דאָס זענען געווען פראגן וועלכע איך האָב נישט געטאָרט שטעלן, וואָס האָבן ווידער אמאָל און ווידער אמאָל געקרייזט אין מיין מוח.

מארגאָ און איך האָבן אָנגעהויבן אריינצופּאקעווען דאָס נויטיקסטע אין די שול־טאַשן. דאָס ערשטע וואָס איך האָב גענומען, איז געווען דאָס דאָזיקע געבונדענע העפט, דאן אלץ וואָס ס'האָט זיך געלאָזט: לאָקנוויקלער, נאָזטיכלעך, שולביכער, א קעמל און אלטע בריוו. איך האָב געטראכט וועגן זיך אויסבאהאלטן און האָב אריינגעשטופּט אין טאש לויטער פּוסטע זאכן. אָבער ס'טוט מיר נישט באנג, דערינערונגען זענען ביי מיר מער ווערט ווי קליידער.

פינף אזייגער איז דער טאטע ענדלעך אהיים געקומען. ער האָט אָנגעקלונגען צו הער קאָפּהויס און האָט אים געבעטן, אָוונט אריינצוקומען צו אונדז. הער וואן דאן איז אוועקגעגאנגען, כדי צו ברענגען מיפּן. זי איז געקומען, האָט אָנגעהויבן איינפּאקעווען שיך, קליידער, מאנטלען, וועש און זאָקן אין א רענצל און צוגעזאָגט, אז אין אָוונט וועט זי ווידערקומען. דאן איז ביי אונדז שטיל געוואָרן. קיינער פון אונדז האָט נישט געוואָלט עסן. ס'איז געווען זייער הייס, און אלץ איז געווען עפּעס אזוי מאָדנע.

דאָס גרויסע אויבערשטע צימער איז געווען פארדינגען צו א געוויסן הער גאודסמיט, א געגטער מאן אין די דרייסיקער. ער האָט, ווייזט אויס, דעם זונטיק נישט געהאט וואָס צו טון, איז

ער ביי אונדז געזעסן ביז 10 אזייגער און מיר האָבן אים נישט געקאָנט פּטור ווערן. 11 אזייגער זענען געקומען מיפּ און הענק וואַן סאַנטען. מיפּ ארבעט אין טאַטנס אונטערנעמונג פון 1933=טן יאָר און איז אונדז געוואָרן א געטרייער פריינט, אזוי אויך איר מאַן, הענק. ווידער זענען פארשווינדן שיך, זאָקן, ביכער און וועש אין מיפּס רענצל און אין הענקס טיפע קעשענעס. ארום האַלב צוועלף זענען זיי גאַנץ באַלאָדן אוועקגעגאַנגען. איך בין געווען טויט מיד; כאָטש איך האָב געוווסט אז דאָס וועט זיין די לעצטע נאַכט אין מיין אייגן בעט, בין איך תיכף אנטשלאָפן געוואָרן און דעם אַנדערן אינדערפרי אזייגער האַלב זעקס האָט מיך די מאַמע געוועקט. צום גליק איז עס נישט אזוי הייס געווען ווי זונטיק. דעם גאַנצן טאָג האָט געראָסעט א וואַרעמער רעגן. מיר אַלע פיר האָבן זיך אזוי וואַרעם אָנגעטון, גלייך ווי מיר וואָלטן געדאַרפט איבערנעכטיקן אין אן אייזקאַסטן. אָבער מיר האָבן געוואָלט מיטנעמען וואָס מער קליידער. קיין שום ייד אין אונדזער לאַגע האָט נישט געקאָנט וואַגן, צו גיין איבער דער גאַס מיט א שווער רענצל. איך האָב אויף מיר ארויפגעשלעפּט צוויי העמדער און צוויי פּאָר זאָקן, דריי פּאָר זאָקנהאַלטער און א קליידל, אויף דעם א יאַקע און ראָק און א זומערמאַנטל, מיינע בעסטע שיך, קאַלאָשן, א שאַל, א היטעלע און נאָך אזעלכע זאַכן, נאָך אינדערהיים בין איך שיער נישט דערשטיקט געוואָרן, אָבער קיינער האָט דערצו נישט געטראַכט.

מאַרגאָ האָט נאָך אָנגעשטאָפּט איר שולטאַש פול מיט ביכער, האָט גענומען איר ביציקלעט און איז געפאָרן הינטער מיפּן אין א ריכטונג וואָס איז פאַר מיר אומבאַקאַנט. איך האָב נאָך אַלץ נישט געוווסט ווו ס'איז דאָס געהיימניספולע אָרט, וואָס דאַרף אונדז דינען פאַר א באַהעלטעניש... האַלב אַכט אזייגער האָבן מיר הינטער אונדז פארמאַכט די טיר. דער איינציקער מיט וועמען איך האָב מיך געזעגנט איז געווען דאָס נעגערל, מיין ליבער קליינער קאָטער, וועלכער האָט געדאַרפט באַקומען א נייע, גוטע היים ביי שכנים. דאָס האָב איך געבעטן דעם הער גאודסמיט אין א בריוול. אויפן קיכטיש איז געשטאַנען א פונט פלייש פאַר דער קאַץ, אויפן טיש איז אויך געשטאַנען דאָס געשיר פון פרישטיק, די איינבעטן זענען געווען צעוואָרפן. דאָס אַלץ האָט געמאַכט דעם איינדרוק, אז מיר זענען אין גרויס איילעניש פארשווונדן. ס'איז אונדז געווען אַלץ איינס וואָס די מענטשן וועלן זאָגן. מיר האָבן געוואָלט אוועק, נאָר אוועק און זיכער אָנקומען!

מאָרגן מער!

דיין אנא.

דאָנערשטיק, 9. יולי 1942.

ליבע קיטי!

אזוי זענען מיר געלאָפן אין גאָסרעגן, דער טאטע, די מאמע און איך, יעדער מיט אן אקטנטאש און קויבערל, פול אָנגעשטאָפּט. די ארבעטער וואָס זענען פרי געגאנגען צו דער ארבעט, האָבן אויף אונדז געקוקט מיט רחמנות. מיר האָבן געקאָנט אראָפּלייענען פון זייערע פּנימער דאָס באדויערן, וואָס מיר דארפן אזוי שווער טראָגן און טאָרן נישט פאָרן. דער אויפאלנדער געלער מגן דוד האָט שוין גענוג געזאָגט. אונטערוועגנס האָבן מיר די עלטערן דערציילט אלע פּרטים, וויאזוי ס'איז אנטשטאנען דער פּלאן זיך אויסצובאהאלטן. שוין צוריק מיט חדשים האָבן מיר א טייל פון אונדזער איינריכטונג און קליידונג באהאלטן אויף א זיכער אָרט. מיר זענען שוין געווען אזוי ווייט, אז דעם 16=טן יולי האָבן מיר געוואָלט פרייוויליק פארשווינדן. מחמת דעם צעטל איז דאָס געשען פריער מיט 10 טעג, און מיר האָבן געמוזט צופרידן זיין כאָטש די צימערן זענען נאָך נישט געווען צוועקמעסיק איינגעאָרדנט. די באהעלטעניש איז געווען אין דעם הויז וווּ דער טאטע האָט געהאט זיין אונטערנעמונג. פאר זייטיקע מענטשן איז דאָס שווער צו פארשטיין. דערפאר וויל איך דאָס אויפקלערן. דער טאטע האָט קיינמאָל נישט געהאט קיין סך פּערסאָנאל: הער קראלער, הער קאָפּהויס, מיפּ און עלי פאָסען, די 23 יעריקע סטענאָגראפין. זיי ווייסן אלע אז מיר קומען. נאָר אין מאגאזין, הער פאָסען, עלים פאָטער, און צוויי הויזדינער ווייסן נישט דערפון.

די געביידע זעט אזוי אויס: אין פּארטער איז פאראן א גרויס לאגער, פון וואנען ס'ווערן אויך אוועקגעשיקט די סחורות. לעבן דעם ארייננגאנג צום לאגער איז פאראן די אייגנטלעכע הויזטיר, וועלכע פירט דורך א צווישן=טיר צו קליינע טרעפּ. גייט מען ארויף די דאָזיקע טרעפּ קומט מען אָן צו א טיר מיט מאטע שויבן, אויף וועלכער ס'איז אמאָל געשטאנען אָנגעשריבן מיט שווארצע אותיות „קאָנטאָר“. דאָס איז די גרויסע קאָנטאָר, זייער גרויס, זייער ליכטיק, זייער פול. א גאנצן טאָג ארבעטן דאָ מיפּ, עלי און הער קאָפּהויס. דורך א דורכגאנגס=צימער מיט גארדעראָבן, א גרויסער שאפע און פייערזיכערע שאנקען קומט מען אריין אין א טונקל הינטערצימער, אין וועלכן ס'פלעגט פריער זיצן הער קראלער און הער וואן דאן, איצט זיצט נאָר הער קראלער. מ'קאָן

אויך פונעם דורכגאַנג גלייך אַריינקומען אין דעם צימער דורך א גלאָזטיר וועלכע מ׳קאָן לייכט עפענען פון אינעווייניק אָבער נישט פון דרויסן. פון קראַלערס קאָנטאָר לענגוויס דעם דורכגאַנג ארויף 4 טרעפּלעך געפינט זיך: די צירונג פונעם הויז, דער פּריוואַט־ביוראָ. עלעגאַנטע, טונקעלע מעבל, אויפן דיל לינאָלעום און דעריבער טעפּיכער, ראַדיאָ, עלעגאַנטע לאָמפּן, אַלץ פּרימא שעבעפּרימא. דערנעבן א גרויסע קיך מיט א קעסל פאַר וואַרעם וואַסער און צוויי גאַזקאָכערס. דאַן איז פאַראַן א טואַלעט. דאָס איז דער ערשטער עטאַזש.

פון דעם לאַנגן גאַנג פירן הילצערנע טרעפּ ארויף אין א קאָרידאָר. רעכטס און לינקס זענען פאַראַן טירן. די לינקע פירט צום פאָדערהויז מיט די לאַגערס, לאַנגער און בוידעם. אין דער געביידע איז פאַראַן אין דער אַנדערער זייט נאָך לאַנגע זייער שיפּע, עכט האָלענדישע טרעפּ צו דער צווייטער טיר פון דער גאַס.

די רעכטע טיר פירט צום „הינטערהויז“. קיין מענטש וואָלט געקאָנט גלויבן, אַז הינטער דער איינפאַכער, גרוי געפאַרבטער טיר זענען פאַרבאָרגן אַזויפיל צימערן. פאַר דער טיר איז פאַראַן נאָך א טרעפּ און מען איז אינעווייניק. פּונקט אַקעגניבער פון דער איינגאַנגסטיר איז פאַראַן שיפּע טרעפּ. לינקס פירט א קליינער גאַנג אין א צימער, וואָס וועט ווערן דאָס וווין און שלאָפצימער פון דער משפּחה פראַנק, און דערנעבן איז פאַראַן א קלענער צימער: אַרבעטס און שלאָפצימער פון ביידע יונגע דאַמען פראַנק. רעכטס פון דער טרעפּ איז פאַראַן א צימער אָן פענצטער מיט א וואַשטיש און פאַרשלאָסענעם טואַלעט. א טיר פירט צו מאַרגאָס און מיין שלאָפצימער. ווען מען גייט ארויף די טרעפּ און מען עפנט אויבן די טיר, ווערט מען דערשטוינט צו געפינען אין אַזא אַלטן הינטערהויז אַזא גרויס, שיין און ליכטיק צימער. אין דעם צימער שטייט א גאַז־קיך און א געשיר־טיש (ווייל דאָ איז ביז אַצינד געווען די לאַבאָראַטאָריע פון דער פירמע). אַצינד איז דאָ די קיך, גלייכצייטיק דינט דאָס גרויסע צימער אַלס עס־צימער, אַרבעטס־צימער און אַלס שלאָפצימער פאַרן פאַרפאָלק וואַן דאַן — א גאַנץ קליין דורכגאַנגסצימער וועט ווערן דאָס קיניגרייך פון פּעטער וואַן דאַן. א קאַמער און א בוידעם איז אויך נאָך פאַראַן, אַזוי ווי אין פאָדערהויז. דו זעסט, אָט האָב איך דיר פאָרגעשטעלט אונדזער גאַנץ הינטערהויז.

דיין אַנאַ.

פרייטיק, 10. יולי 1942.

ליבע קיטי!

אפשר האָב איך דיך מיט מיין ברייטער באַשרייבונג פון דער
וווינונג שטאַרק געגודעט. אָבער סוף כל סוף מוזטו דאָך וויסן ווו
איך האָב געלאַנדעט! הערזשע אַלזאָ די פאָרזעצונג, ווייל איך בין
גאָך נישט פאַרטיק. ווען מיר זענען אָנגעקומען אין דער פרינזענ-
גראַכט, האָט אונדז מיפּ גיך ארויפגעפירט אין הינטערהויז. זי
האָט הינטער אונדז צוגעמאַכט די טיר און אָט זענען מיר דאָ.
מאַרגאָ איז מיטן ביציקלעט פיל גיכער אָנגעקומען און האָט שוין
אויף אונדז געוואַרט. אונדזער וווינצימער און אויך די אַנדערע,
זענען נאָך געווען אָנגעוואָרפן. ס'איז אומבאַשרייבלעך! אַלע
שאַכטלען און קעסטלעך, וואָס זענען אין משך פון חדשים צוגע-
שיקט געוואָרן אין געשעפט, זענען דאָ געווען אָנגעוואָרפן. דאָס
קליינע צימער איז געווען אָנגעפולט ביז צום סופיט מיט בעטן
און בעטגעוואַנט. אויב מיר האָבן געוואָלט שלאָפן ביינאַכט אין
אָמתדיקע בעטן, האָבן מיר זיך געמוזט נעמען צוראַמען. די מאַמע
און מאַרגאָ זענען נישט געווען בכח צו רירן מיט א פינגער. זיי
זענען געלעגן אויף די מאַטראַצן און ס'איז זיי געווען ביטער
אויפן האַרצן. דער טאַטע און איך, די צוויי „צוראַמערס“ אין
דער משפּחה, האָבן זיך תיכּף א נעם געטון צו דער אַרבעט. מיר
האָבן אַלץ אויסגעפּאַקט, עס פאַראַמט, מיר האָבן אויסגעטרייסלט,
געוואַשן, ביז מיר זענען אין אָוונט טויט מיד אַריינגעפאַלן אין
די ריינע בעטן. מיר האָבן דעם גאַנצן טאָג קיין לעפל וואַרעמס
אין מויל אַריין נישט גענומען. דאָס האָט מען אויך נישט באַ-
דאַרפט. די מאַמע און מאַרגאָ זענען געווען צו נערוועז, כדי צו
עסן. און דער טאַטע און איך האָבן קיין צייט נישט געהאַט. דינ-
סטיק אינדערפרי איז דאָס ווייטער געגאַנגען. עלי און מיפּ האָבן
איינגעקויפט מיט אונדזערע לעבנסמיטל-קאַרטן, דער טאַטע האָט
פאַריכט די נישט פולשטענדיקע פאַרטונקעלונג און מיר האָבן
אָפּגעוואַשן דעם דיל אין קיך און מיר זענען אַלע געווען באַשעפ-
טיקט פון דער פרי ביז אויפדערנאַכט. ביז מיטוואָך האָב איך
איבערהויפּט קיין צייט נישט געהאַט, צו טראַכטן וועגן די גרויסע
איבערקערענישן וואָס זענען פאָרגעקומען אין מיין לעבן. דאַן בין
איך ערשט דערצו געקומען — צום ערשטן מאָל זינט מיר זענען
אין הינטערהויז — מיר קלאָר צו מאַכן און דיר צו דערציילן, וואָס
ס'איז אייגנטלעך געשען און וואָס ס'וועט נאָך געשען.

דיין אַנאַ.

שבת, 11. יולי 1942.

ליבע קיטי!

דער טאטע, די מאמע און מארגאָ קאָנען זיך נאָך אַלץ נישט צוגעווינען צום קלינגען פון דעם וועסטערטורם־גלאָק, וואָס שלאָגט אויס יעדע פערטל שעה. איך יאָ, איך האלט עס אפילו פאר זייער שיין און באזונדערס ביינאכט באַרויקט עס מיך. איך שטעל מיר פאָר, אז דו ווילסט גערן וויסן, וויאזוי ס'געפעלט מיר אונדזער מקום מקלט. ערלעך געזאָגט, ווייס איך נאָך אליין נישט. איך מיין, אז דאָ וועל איך מיך קיינמאָל נישט פילן ווי אינדערהיים. דערמיט וויל איך אָבער נישט זאָגן אז איך געפון עס אומהיימלעך, אָדער טרויעריק. טיילמאָל קומט מיר פאָר, ווי איך וואָלט געווען אין אן עפּעס מערקווירדיקער פּענסיאָן. א מאָדנע אויפפאסונג פון אויסבאהאלטן זיך, ווי מיינסטו? אונדזער הינטערטיר איז באמת אן אידעאלע באהעלטעניש. כאָטשע ס'איז פייכט און אביסל קרום־קיילעכדיק, וועט מען, ווייזט אויס, נישט געפונען אין גאנץ אמסטערדאם, אפשר אין גאנץ האָלאנד, אזא מין קאָמפּאָרטאבלע באהעלטעניש.

אונדזער צימער איז ביז אצינד געווען ליידיק און לויז. צום גליק האָט מיין טאטע מיטגענומען מיין גאנצע זאמלונג פון „פילמסטארן און אילוסטרירטע קארטן" און איך האָב מיט לײם און פּינזל געמאכט שיינע פּאָטאָמאָנטאזשן. אצינד זעט עס ביי אונדז אויס זייער לוסטיק. ווען די וואן דאנס וועלן שוין דאָ זיין, וועלן מיר פון דעם האָלץ, וואָס איז פאראן אויפן בוידעם, מאכן שאפקעלעך און אנדערע נוצלעכע זאכן.

מארגאָן און דער מאמען גייט עס ווידער בעסער. נעכטן האָט די מאמע געוואָלט צום ערשטן מאָל קאָכן. א זופּ פון ארבעס! אָבער בעת דעם רעדן אונטן האָט זי אין אים אינגאנצן פארגעסן, דער זופּ איז פארברענט געוואָרן און די ארבעסלעך זענען געווען אזוי קוילשווארץ, אז מ'האָט זיי נישט געקאָנט אָפּשאָבן פונעם טאָפּ. א שאָד וואָס איך קאָן נישט דערציילן קעפלערן די מעשה... ירושה־טעאָריע! נעכטן אין אָוונט זענען מיר אלע געגאנגען אין פּריוואט־ביוראָ, כדי צו הערן די ענגלישע ראדיאָ־טראנסלאציע. איך האָב שרעקלעך מורא געהאט אז עמיצער פון די שכנים זאָל דאָס נישט באמערקן, און איך האָב דעם טאטן זייער געבעטן, ארויפצוגיין. די מאמע האָט מיך פארשטאנען און איז מיטגעגאנגען. מיר זענען בכלל זייער אומרויק, אז מ'קאָן אונדז זען

אָדער הערן. דעם ערשטן טאָג שוין האָבן מיר אויפגענייט פיר־ הענגלעך. אייגנטלעך זענען עס נאָר שמאטעס פון פארשידענער פאָרם און קאָליר, וועלכע איך און דער טאַטע האָבן צונויפגעסטריגעוועט. די דאָזיקע פראכטווערק זענען צוגעכאפט מיט צוועקעס צום פענ־ צטער־ראם, כדי זיי זאָלן בלייבן הענגען אין משך פון דער צייט וואָס מיר וועלן זיך אויסבאהאלטן.

אין דער רעכטער זייט איז פאראַן א גרויס געשעפטסהויז, אין דער לינקער א מעבל־סטאָלעריי. אין די געביידעס איז נאָך דער ארבעט נישט פאראַן קיין פערסאָנאל, אָבער ווי ס'נישט איז וואָלטן גערוישן געקאָנט אדורכדרינגען. דערפאר האָבן מיר מארגאָן, וועלכע איז שטארק פארקילט, פארבאָטן אפילו ביינאכט צו הוסטן די אומגליקלעכע מוז נעבעך כסדר שלינגען קאָדעין.

איך פריי מיך זייער מיט די וואן דאנס, וואָס דארפן קומען דינסטיק. דאן וועט עס זיין געמיטלעכער און נישט אזוי רויק. די שטילקייט מאכט מיך שרעקלעך נערוועז, באזונדערס אין אָוונט און ביינאכט, און איך וואָלט אסך אוועקגעגעבן דערפאר, ווען עמיצער פון אונדזערע באשיצערס וואָלט אויך דאָ געשלאָפן. ס'פארפאָלגט מיך דער געדאנק, אז מיר וועלן גאָר קיינמאָל נישט קאָנען ארויס פון דאנען, און איך האָב מורא אז מיר וועלן אנטדעקט און דערשאָסן ווערן. דאָס גיט מיר נישט קיין רו. בייטאָג מוזן מיר אויך זייער שטיל זיין, טאָרן נישט ארומשפאנען און מיר רעדן כמעט שעפטשענדיק, ווייל אונטן אין לאגער טאָר מען אונדז נישט הערן. גראָד איצט רופט מען מיך.

דיין אנא.

פרייטיק, 14. אויגוסט 1942.

ליבע קיטי!

א גאנצן חודש האָב איך דיך געלאָזט ווארטן. אָבער ס'איז אויך נישט פאראַן יעדן טאָג עפעס נייעס. דעם 13־טן יולי זענען געקומען די וואן דאנס. אייגנטלעך איז געווען אָפגעשמועסט פארן 14־טן, אָבער אזוי ווי די דייטשן האָבן אין די טעג גערופן אסך יידן און ס'האָט בכלל געהערשט א גרויס איבערקערעניש, זענען זיי ליבער געקומען מיט א טאָג פריער איידער צו שפעט. האלב צען אזייגער אינדערפרי — מיר האָבן נאָך געהאלטן ביים פרי־

שטיק — איז געקומען פעטער וואָן דאַן, אַ זעכציגיעריקער, אַביסל לאַנגוויייליקער און שעמעוודיקער בחור. זיין געזעלשאַפט זאָגט נישט צו צו זיין ווער ווייסט וואָס. אַ האַלבע שעה שפּעטער איז דערשינען דאָס פּאָרל וואָן דאַן. צו אונדזער אַלעמענס פאַרגעניגן האָט זי אָנגערוקט מיטן נאַכט־טאָפּ אין דער מיט־שאַכטל. „אָן אַ נאַכט־טאָפּ קאָן איך נישט לעבן", האָט זי דערקלערט און דער אוצר איז תיכף אַרונטערגערוקט געוואָרן אונטערן בעט. ער האָט נישט געבראַכט קיין נאַכט־טאָפּ, נאָר אַ טיי־טישל וואָס לייגט זיך צונויף. מיר זענען דאַן געמיטלעך געזעסן אינייִנעם און אין 3 טעג אַרום האָבן מיר געהאַט דאָס געפיל, אַז מיר זענען פון תמיד אָן געווען איין גרויסע משפּחה. זעלבספאַרשטענדלעך האָבן די וואָן דאַנס אין דער וואָך, וואָס זיי האָבן נאָך פאַרבראַכט צווישן מענטשן, אַסך דערלעבט און האָבן אונדז אַלצדינג דערציילט. אונדז האָט באַזונדערס אינטערעסירט, וואָס ס'איז געשען מיט אונדזער וווינונג און מיט הער גאָודסמיט.

און וואָן דאַן האָט דערציילט: „מאָנטיק אינדערפרי 9 אַזייגער האָט אָנגעקלונגען גאָודסמיט און האָט מיך געבעטן אַריבערצו־קומען. ער האָט מיר געוויזן דעם צעטל וועלכן איר האָט איבער־געלאָזט (אַז ער זאָל אָוועקנעמען די קאַץ). ער האָט שטאַרק מורא געהאַט פאַר אַ הויז־רעוויזיע און דערפאַר האָבן מיר אַלץ אַראָפּגענומען פונעם טיש און סתם אַביסל צוגעראָמט. פּלוצים האָב איך אַנטדעקט אַ נאָטיץ אויפן קאַלענדער פון דער פרוי פראַנקס שרייבטיש מיט אַן אַדרעס פון מאַסטריכט. איך האָב, פאַרשטייט זיך, געוווּסט אַז די דאָזיקע „נאַכלעסיקייט" איז געווען אַ בכיוונ־דיקע, האָב איך מיך אָבער פאַרשטעלט אַז איך בין זייער דער־שטוינט און דערשראָקן און האָב געבעטן דעם הער גאָודסמיט תיכף צו פאַרברענען דאָס דאָזיקע אומגליקלעכע פּאַפּירל. די גאַנצע צייט בין איך דערביי געבליבן, אַז איך האָב קיין אַנונג נישט געהאַט פון אייער כוונה צו פאַרשווינדן. פּלוצים איז מיר אויפ־געקומען אַ געדאַנק. — הער גאָודסמיט, האָב איך געזאָגט, אָט פאַלט מיר פּלוצלינג איין, וואָס ס'איז דער מיין מיט דעם אַדרעס. צוריק מיט אַן ערך אַ האַלב יאָר איז געווען ביי אונדז אין ביוראָ אַ העכערער דייטשער אָפיציר, וועלכער איז געווען אַ יוגנט־פריינט פון הער פראַנק. ער האָט צוגעזאָגט, אַז ער וועט אים העלפן, אויב ס'וועט פאַר אים דאָ געפערלעך ווערן. דער מאַן האָט סטאַציאָנירט אין מאַסטריכט. איך מיין, אַז ער האָט וואָרט גע־האַלטן און האָט די פראַנקס אַצינד איבערגעפירט קיין בעלגיע און פון דאָרט צו זייערע קרובים אין דער שווייץ. די גוטע באַקענטע

פון די פראנקס, וואָס פרעגן אויף זיי, מעגט איר דאָס רויק דערציילן, אָבער דערמאָנט נאָך נישט מאסטריכט. דאן בין איך אוועקגעגאנגען. די מיינסטע ווייסן עס שוין און מיר האָט מען עס אויך שוין פארשידן איבערדערציילט אין דער ווערסיע.

אונדז איז די מעשה געפעלן און מיר האָבן הארציק געלאכט איבער דעם כוח הדמיון פון די מענטשן. אזוי דערציילט איין משפחה אז זיי האָבן אונדז געזען ווי מיר זענען אלע אין אן אינדערפרי ארויסגעפאָרן אויף די ביציקלעטן. אן אנדערע דאמע האָט געוווסט אויף זיכער, אז מיר זענען האלבער נאכט אוועקגעפאָרן מיט א מיליטער=אויטאָ.

דיין אנא.

פרייטיק, 21. אויגוסט 1942.

ליבע קיטי!

אונדזער מקום מקלט איז געוואָרן אן אמתע באהעלטעניש. דער הער קראלער האָט געהאט די גוטע אידייע, צו פארבויען די אריינגאנגסטיר צו אונדזער הינטערהויז, ווייל ס'ווערן געמאכט אסך הויזרעוויזיעס נאָך ביציקלעטן. דעם פלאן האָט אויסגעפירט הער פאָסען: ער האָט געמאכט א דרייבארע ביכערשאפע, וועלכע עפנט זיך אלס טיר. פארשטייט זיך, אז צוליב דעם האָט מען אים געמוזט „אָנפארטרויען“ דעם סוד און ער איז אצינד גרייט אין אלעמען צו העלפן. ווען מיר גייען אראָפּ, מוזן מיר זיך אָנבייגן און דאן שפרינגען, ווייל די טרעפּ זענען מער נישט פאראן. נאָך דריי טעג האָבן מיר אלע געהאט באלן אויפן שטערן, ווייל יעדער האָט, נישט אכטונג געבנדיק, זיך אָנגעקלאפט אין דער נידעריקער טיר. אינצווישן האָט מען דאָרט אָנגעקלאפט א קישעלע מיט הובלינקעס. וועלן מיר זען צי ס'וועט עפּעס העלפן!

איך לייען נישט קיין סך. אינצווישן האָב איך אסך פון מיין שול=תורה פארגעסן. דאָ בייט זיך נישט קיין סך. איך אמפּער מיך זייער אָפט מיט הער וואן דאן. פארשטייט זיך, אז מארגאָן האלט ער פאר אסך וווילער פון מיר. די מאמע פירט זיך צומאָל מיט מיר אזוי, ווי גלייך איך וואָלט געוועזן א קליין קינד, און דאָס קאָן איך נישט אריבערטראָגן. פעטער האָט נאָך אלץ נישט נושא חן געווען אין מיינע אויגן. ער איז לאנגווייליק, א גאנצן

טאָג ליגט ער אויף זיין בעט, סטאָליערט צוביסלעך און דרימלט דאן ווידער. אן אמתער פייפער!

דאָס וועטער איז ווארעם און מיר ליגן צעשטרעקט אויפן ליגשטול אין דער גרויסער קאמער.

דיין אנא.

מיטוואָך, 2. סעפטעמבער 1942

ליבע קיטי!

הער און פרוי וואן דאן האָבן זיך שרעקלעך געקריגט. אזעלכעס האָב איך נאָך קיינמאָל נישט דערלעבט. מיין טאטע=מאמע וואָלטן קיינמאָל נישט אזוי געשריגן איינער אויפן אנדערן. די סיבה איז געווען אזא נישטיקע, אז ס'לוינט זיך נישט דעריבער א וואָרט צו פארלירן. אָבער יעדער אויף זיין אופן! פאר פעטערן איז דאָס שרעקלעך, צו זיין אין דער מיט. אָבער אים נעמט אויך קיינער נישט ערנסט, ווייל ער איז א מפונק און א פוילער. נעכטן האָט ער זיך שטארק אויפגערעגט, ווייל די צונג איז אים געווען בלוי. דאָס איז אָבער תיכף פארגאנגען. היינט טראָגט ער א גראָבן שאל אויפן האלדז, זאָגט אז ס'שטעכט אים אין די קריזשעס און ס'טוען אים ווי די לונגען, הארץ און נירן. און נאָך עפּעס! דער בחור איז אן אמתער היפּאָכאָנדער! (אזוי הייסט עס דאָך, נייין?).

צווישן דער מאמען און פרוי וואן דאן איז אויך עס נישט אזוי פויגלדיק, און ס'זענען פאראן גענוג סיבות. נאָר איין ביישפּיל: די פרוי וואן דאן האָט אין דער געמיינזאמער שאפע איבערגעלאָזט נאָר דריי לייַלעכער מיט דער ליבער כוונה אירע לייַלעכער צו שאנעווען און אונדזערע צו באנוצן. זי וועט זיין זייער דערשטוינט ווען זי וועט זען אז די מאמע האָט איר נאָכגעטון. תמיד איז מאדאם ברוגז וואָס מען באנוצט איר סערוויס און נישט אונדזערס. די גאנצע צייט פּרווט זי ארויסצובאקומען ווו ס'איז אונדזער פּאָרצעליי, און זי האָט נישט קיין אנונג ווי נאָענט זי איז דערפון! ס'איז באהאלטן אין קאמער הינטער אלערליי רעקלאמע=מאטעריאל און וועט דאָרט ליגן אזוי לאנג ווי מיר וועלן דאָ זיין. מיר לויפט תמיד נאָך דאָס שלימזל. נעכטן איז מיר ארויסגעפאלן פון דער האנט א זופּנטעלער. — א, האָט

זי געשריגן פול מיט כעס, „גיב אכטונג. דאָס איז דאָס איינציקע וואָס איך האָב נאָך! דער הער וואַן דאַן איז אין דער לעצטער צייט צו מיר ליב ווי א קעצל.

די מאַמע האָט מיר היינט איבערגעפרי ווידער געזאָגט מוסר. איך קאָן דאָס נישט ליידן. אונדזערע מיינונגען זענען צו פאַרשידן. דער טאַטע פאַרשטייט עס גאַנץ אַנדערש, אפילו ווען ער איז אַמאָל 5 מינוט ברוגז.

פאָריקע וואָך איז געווען א סיכסוך. די סיבה דערפאַר איז געווען א בוך איבער פרויען און... פּעטער. דו דאַרפסט וויסן אַז מאַרגאָ און פּעטער מעגן לייענען כמעט אַלע ביכער וועלכע קאָפהויס ברענגט פון דער ביבליאָטעק, אָבער דאָס בוך האָבן די דערוואַקסענע זיי נישט געוואָלט געבן צו לייענען.

פאַרשטייט זיך, אַז פּעטערס נייגיריקייט איז געווען נאָך מער גערייצט. וואָס קאָן אין אזא פאַרבאָטן ביכל שטיין? ער האָט עס בסוד אַוועקגענומען ביי זיין מוטער, בשעת זי איז געווען אונטן, און איז פאַרשוווּנדן מיט זיין זאַקרויב אונטערן דאַך. צוויי טעג איז דאָס גוט צוגעגאַנגען. זיין מוטער האָט עס באַמערקט אָבער נישט פאַרראָטן. דאַן איז אָבער זיין פאָטער געוווּיר געוואָרן. ער איז געווען ברוגז. האָט ביי פּעטערן אַוועקגענומען דאָס בוך און האָט באַטראַכט דעם ענין פאַר דערלעדיקט. ער האָט זיך נישט גערעכנט מיט דער נייגיריקייט פון זיין זון. פאַר וועמען די ענערגישע אַריינמישונג פון זיין פאָטער איז בשום אופן נישט געווען קיין סיבה די זאַך אָפּצולאָזן. ער האָט צוגע טראַכט מעגלעכקייטן וויאַזוי ווידער צו דערגרייכן דאָס „סודות דיקע“ ביכל. פרוי וואַן דאַן האָט אינצווישן גערעדט מיט מיין מאַמען דעריבער, וועלכע האָט געמיינט, אַז אויך פאַר מאַרגאָן טויג דאָס ביכל נישט, אָבער קעגן די מיינסטע אַנדערע ביכער האָט זי נישט וואָס איינצווענדן.

— צווישן מאַרגאָ און פּעטער איז דאָך אויך א גרויסער אונטערשיד, פרוי וואַן דאַן, האָט געזאָגט די מאַמע, ערשטנס זענען מיידלער צומיינסט רייפער ווי יינגלער, צווייטנס האָט מאַרגאָ שוין זייער אסך געלייענט, אויך ערנסטע און באַדייטנדיקע ביכער, און דריטנס האַלט זי אויך ווייטער, וואָס איז נוגע פאַרשטאַנד און בילדונג. זי האָט דאָך סוף כל סוף פאַרענדיקט דעם ליציי!

פּרינציפּיעל איז פרוי וואַן דאַן מסכים געווען, אָבער זי האָט עס נישט געהאַלטן פאַר נויטיק צו לאָזן לייענען יונגע מענטשן

אזעלכע ביכער, וואָס זענען איינגעטלער באשטימט נאָר פאר דערוואקסענע.

אינצווישן האָט פעטער נאָר געוואַרט אויף דער פּאַסיקער געלעגנהייט ווידער צו דערטאַפּן דאָס בוך. און ווען די גאַנצע משפּחה איז דאַן אין אָוונט געזעסן אין פּריוואַט קאָנטאָר, כדי צו הערן ראַדיאָ, איז ער געזעסן מיט זיין אוצר אין קאַמער. אָרום האַלבער ניין האָט ער געדאַרפט זיין אונטן, אָבער ביי דעם שפּאַנענדיקן בוך האָט ער, פאַרשטייט זיך, פאַרגעסן די צייט און האָט זיך ערשט אַראָפּגעגנבט די טרעפּ, גראָד ווען זיין פאָטער איז אַריינגעקומען אין צימער. דו קאָנסט דיר פאָרשטעלן וואָס דאָ איז געווען... מען האָט געהערט אַ שאַלנדיקן פּאַטש, אַ וואַרף, דאָס בוך איז געפלויגן אויפן טיש און פעטער אין אַנדערן עק צימער. דאָס פאַרפאָלק איז אַליין געקומען צום עסן, פעטער איז געבליבן אויבן. קיינעם איז דאָס נישט אָנגעגאַנגען. ער האָט זיך געדאַרפט לייגן אומגעגעסן. מיר זענען אַריבערגעגאַנגען צו דער טאָגאָרדענונג און האָבן געגעסן. פּלוצים... אַ שטאַרקער פייף... ווי פאַרשטיינערט און מיט בלייכע פּנימער האָבן מיר זיך אָנגעקוקט, דער ביסן איז אונדז געבליבן אין האַלדז. דאַן האָט געשאַלט פעטערס קול דורכן קוימען:

— פונדעסטוועגן קום איך נישט אַראָפּ!

הער וואַן דאַן איז אויפגעשפּרונגען אָנגעצונדן ווי אַ פייער:

— איך האָב אָבער גענוג !

מיין טאַטע האָט אים אָנגעכאַפּט ביי דער האַנט, ווייל ער האָט מורא געהאַט ס׳זאָל נישט אַרויסקומען עפּעס אַן אומגליק, און זיי זענען ביידע אַרויפגעגאַנגען. נאָך אַ העפטיקן ווערן זיך און פיל צו פיל ליאַרעם איז פעטער צוריקגעקומען אין זיין צימער און די טיר איז הינטער אים פאַרשלאָסן געוואָרן. די גוטע מאַמע האָט געוואָלט איבערלאָזן פאַרן זונדעלע אַ שטיקל ברויט מיט פּוטער, אָבער דער פּאַפּאַ האָט נישט געלאָזט.

— אויב ער בעט נישט תיכף קיין אַנטשולדיקונג וועט ער מוזן שלאָפן אויפן בוידעם!

מיר האָבן פּראָטעסטירט און געטענהט אַז בלייבן אָן עסן איז שוין אַ גענוג גרויסע שטראָף, ווייל אויב ער וועט זיך פאַר־קילן, קאָן מען אפילו נישט רופן קיין דאָקטער.

פעטער האָט נישט געבעטן קיין אַנטשולדיקונג און איז גע־בליבן שלאָפן אויפן בוידעם. הער וואַן דאַן האָט זיך מער אויף אים נישט אומגעקוקט, האָט אָבער פעסטגעשטעלט דעם אַנדערן אינדערפרי, אַז פעטער איז דאָך געשלאָפן אין זיין בעט. זיבן

אזייגער איז פעטער שוין ווידער געווען אויפן בוידעם, און איז דאן אראָפּגעקומען ווייל מיין טאטע האָט אים איינגעבעטן.

דריי טעג זענען זיי ארומגעגאנגען אָנגעבלאָזן, הארטנעקיג געשוויגן, און דאן איז אלץ ווידער געווען אין אָרדענונג.

דיין אנא.

מאָנטיק, 21. סעפטעמבער 1942.

ליבע קיטי!

היינט וויל איך דיר עפּעס דערציילן פון די טעגלעכע קליינקייטן. די פרוי וואן דאן איז נישט צום איבערטראָגן. כסדר מוסרט מען מיך פאר מיין צופיל רעדן. אייביק געפונט זי עפּעס, כדי אונדז צו פארביטערן דאָס לעבן. אצינד וויל זי שוין ווידער נישט וואשן קיין געשיר. אויב זי טוט עס אָבער דאָך און ס'בלייבט, צום ביישפּיל, א רעשטל אין טאָפּ, באהאלט זי עס נישט אין א גלאָזטעלערל, ווי מיר טוען עס, נאָר לאָזט עס גיכער קאליע ווערן. ביים אנדערן מאָל געשירוואשן האָט מארגאָ צוויימאָל אזויפיל שמוציקע טעפּ און דארף נאָך דערצו הערן פון דער מאמע: „דו האָסט אָבער באמת אסך צו טון, מארגאָ!“

דער טאטע און איך האָבן איצט א פיינע באשעפטיקונג, מיר שטעלן צונויף א שטאמבוים פון זיין משפּחה, און דערביי דערציילט ער עפּעס פון יעדן. דאָס אינטערעסירט מיך זייער. יעדע 14 טאָג ברענגט קאָפּהוים פון דער ביבליאָטעק אויך עטלעכע ביכער פאר מיידלעך. איך בין באגייסטערט פון דער „יאָפּטערהויל“־סעריע און איך האלט אז אלץ איז פיין, וואָס סיסי וואן מארקסוועלט שרייבט. „זומערפרייד“ האָב איך שוין א פיר מאָל געלייענט און מוז ביי די קאָמישע סיטואציעס נאָך אלץ לאכן.

מיר האָבן אויך אָנגעהויבן ווידער צו לערנען: טעגלעך חזר איך מיר איין פינף אומרעגלמעסיקע ווערבן, און איך לערן איבערהויפּט אסך פראנצויזיש. פּעטער זיצט זיפצנדיק ביי זיינע ענגלישע אויפגאבן. נייע שולביכער האָבן מיר אויך באקומען: א זאפּאס פון בלייערס, העפטן, עטיקעטן, מעקערס א. אז. וו. האָב איך פון דער היים מיטגעבראכט.

איך הער זייער אָפט דעם אָראַנישן ראַדיאָפּאָסטן (די האָלענדישע טראַנסלאַציע פון לאָנדאָן). פאַרוואָס האָט געַרעדט פּרינץ בערנהאַרד און האָט דערציילט אַז אין יאַנואַר דערוואַרטן זיי ווידער אַ קינדעלע. דאָ איז מען דערשטוינט וואָס איך בין פאַרליבט אין דער האָלענדישער דינאַסטיע.

צוריק מיט עטלעכע טעג האָבן מיר דעריבער גערעדט, אַז איך וואָלט נאָך באַדאַרפט אַסך לערנען, און דער פּועל יוצא דערפון איז, אַז איך לערן טאָפּלט אַזויפיל. איך האָב נישט קיין חשק, שפּעטער נאָכאַמאָל אָנצוהויבן פון אָנהויב. מ'האָט אויך גערעדט דערפון אַז איך האָב אין דער לעצטער צייט נישט געליִיענט עפּעס לייטיש. די מאַמע לייענט גראָד „הערן, פרויען און קנעכט“. דאָס לאָזט מען מיך אָבער נישט לייענען, דערצו מוז איך ערשט זיין אַזוי געבילדעט ווי מיין קלוגע באַגאַבטע שוועסטער. מיר האָבן אויך גערעדט וועגן פילאָזאָפיע, פּסיכאָלאָגיע און פיזיאָלאָגיע (די שווערע ווערטער האָב איך אַרויסגענומען פון ביכער), פון וועלכע איך ווייס נאָך כמעט גאָרנישט. האָפנטלעך וועל איך איבעראַיאָר זיין אַסך וויטער!

מיט שרעק האָב איך פּלוצים פעסטגעשטעלט, אַז איך האָב פאַרן ווינטער נאָר איין קליידל מיט לאַנגע אַרבל און דריי וואָליאַקן. דער טאַטע האָט מיר דערלויבט צו שטריקן אַ פולאָווער פון ווייסער וואָל. די וואָל איז שוין נישט אַזוי שיין, אָבער די הויפּטזאַך איז, אַז ס'וועט מיר זיין וואַרעם. מיר האָבן אַסך קליידער ביי אַנדערע מענטשן, אָבער מען קאָן זיי אָפּנעמען ערשט נאָך דער מלחמה, אויב ס'וועט נאָך עפּעס בלייבן.

ווען איך האָב דאָס לעצטע מאָל גראָד עפּעס געשריבן פון דער פרוי וואַן דאַן, איז זי אַריינגעקומען אין צימער. איך האָב, פאַרשטייט זיך, תיכף צוגעמאַכט דאָס בוך.

— נו, אַנאַ, מעג איך אַריינקוקן?

— ניין, פרוי וואַן דאַן!

— נאָר די לעצטע זייט?

— ניין, אויך נישט!

איך האָב מיך שטאַרק דערשראָקן. גראָד אויף דער זייט האָב איך זי נישט זייער שיין באַשריבן.

דיין אַנאַ.

פרייטיק, 25. סעפטעמבער 1942.

ליבע קיטי!

נעכטן בין איך ארויפגעגאנגען צו די וואן דאנס „אויף א באזוך“, כדי אביסל צו פלוידערן. צומאָל איז דאָרט זייער היימלעך. מיר האָבן דאן געגעסן „נאפטאלין־קיכלעך“ (די קיכלעך זענען געשטאנען אין דער קליידער־שאפע, וואָס איז גוט נאפטאלירט) און געטרונקען דערצו לימאָנאד.

מיר האָבן גערעדט וועגן פעטערן. איך האָב דערציילט אז צומאָל משפעט ער זיך צו מיר און מיר געפעלט דאָס נישט, ווייל איך קאָן נישט ליידן קיין יינגלעך וואָס האָבן צו „לאנגע הענט“. און וויאזוי עלטערן זענען שוין, האָבן זיי געפרעגט, צי איך וואָלט דאָך נישט געוואָלט שליסן מיט פעטערן א נעענטערע פריינטשאפט, ווייל ער האָט מיך זיכער זייער ליב. איך האָב געטראכט „יאָ!“ און האָב געזאָגט „ניין!“ פעטער איז אביסל שעמעוודיק ווי אלע יינגלעך, וועלכע זענען נאָך קיין סך נישט געגאנגען מיט מיידלעך.

די „אויסבאהאלט־קאָמיסיע“ פון הינטערהויז איז באמת זייער דערפינדעריש. הער נאָר אויס, וואָס די הערן האָבן איצט צוגעטראכט! זיי ווילן גערן, אז הער וואן דיק, א גוטער באקענטער אונדזערער, און הויפטפארטרעטער פון דער „טראוויס“ אגב באהאלט ער אויס אסך פון אונדזערע זאכן, — זאָל באקומען וועגן אונדז א ידיעה. האָבן זיי אָנגעשריבן א בריוו צו א דראָגיסט פון דרום־זעלאנד אין וועלכן זיי פרעגן עפעס אָן. זיי האָבן אויך ביי געלעגט א קאָנווערט, וואָס דער קונה זאָל באנוצן פארן ענטפער. דעם אדרעס אָפן קאָנווערט — אונדזער געשעפטס־אדרעס האָט דער טאטע אָנגעשריבן מיט דער האנט. ווען דער בריוו וועט צוריקו־ מען, וועט מען ארויסנעמען דעם ענטפער פונעם דראָגיסט און מ'וועט ארײַנלייגן א בריוו וואָס דער טאטע האָט אָנגעשריבן אזוי וועט וואן דיק זען א לעבנסצייכן פונעם טאטן. זיי האָבן גראָד אויסגעקליבן זעלאנד, ווייל עס ליגט גאָר נאָענט ביי דער בעלגישער גרענעץ און מען קאָן זיך לייכט אָנשטויסן אז דער בריוו איז אריבערגעשמוגלט פון בעלגיע.

דיין אנא.